

PROVEN

Indhold

- Nyt fra formanden ..... side 02*
Danmark dejligst ..... side 03
af Jens H. Tiemroth
Sommerferie i Frv. 1914 .... side 09
af Lonnie Burchardt
August Pedersens dagbog.. side 12
Foreningsaktiviteter ..... side 18

Sten med arm-håndtegn fra Lille Havelse

*Frederiksværkegnens
Historiske Forening*

1. Årgang nr. 3 - august 2004

Foreningsnyt.

Hermed udsendes nr. 3 af *PRØVEN*. Foreningen har nu 250 medlemmer, så vi er kommet godt fra start.

Vi har siden sidst haft et pænt besøgt foredrag om frihedskampen under besættelsen. Byvandringen med Herbert Hessner havde overvældende succes med mere end 100 deltagere. Det var næsten for mange, så vi planlægger nye ture til næste år.

Sct. Hansaften ved Birkely havde trods vejret næsten 100 deltagere. Vi vil gerne gentage dette arrangement næste år, men hvor?? Kommunen har jo nu beklageligvis solgt Birkely.

Man kan måske forstå, at kommunen tænker på økonomi, og at man fremover satser meget på industrimuseumsdelen. Men når man ser den unikke gård Birkely med den smukke beliggenhed ved Arresø, og de store muligheder man ser i gården, så kan man godt være skuffet over byrådets manglende vidsyn og fantasi. Et fremtidigt Birkely som samlingssted for mange foreninger i Frederiksværk var en mulighed. Man kunne nå langt ved hjælp af frivillig arbejdskraft, sponsorstøtte, ja måske endog en folkeindsamling, hvis sagen blev lagt rigtigt frem efter en idegennemgang. Man kan bare tænke på, hvordan Gjethuset i sidste øjeblik blev reddet af en udefra kommende mand med en god ide, fremsyn og et forsikringselskab i ryggen.

-- Ærgerligt, men nok om det.

Om foreningens kommende aktiviteter se side 18-19. Vi vil gerne lave mange aktiviteter af høj kvalitet, men det koster penge, og gang på gang støder vi hovedet mod loftet. At bedre økonomien kræver flere medlemmer, og derfor planlægger vi igen en medlemshvervning.

Så kære medlemmer, hjælp os med det! -og tak for jeres hidtidige opbakning.

Bengt Sørensen, Formand

Foreningens bestyrelse

Formand: Bengt Sørensen tlf. nr.47 92 38 44	Øvrige medlemmer: Ole Friis Jensen tlf. nr. 47 72 33 93 mobil 61 35 67 37
Næstformand: Vibeke Agnild tlf. nr. 47 72 14 66	Jørgen Tved tlf. nr. 47 77 00 23
Kasserer: Carl Jensen tlf. nr. 47 74 93 35	Hans Ove Nielsen tlf. nr. 47 74 92 68
Sekretær: Christina Ax tlf. nr. 47 77 26 54 email: fhf@mailme.dk	Gurli Jeppesen tlf. nr. 47 72 36 63 Lonnie Burchardt tlf. nr. 51 94 94 58

Redaktionen:

Jørgen Tved (ansv.)
Vibeke Agnild
Christina Ax
Lonnie Burchardt

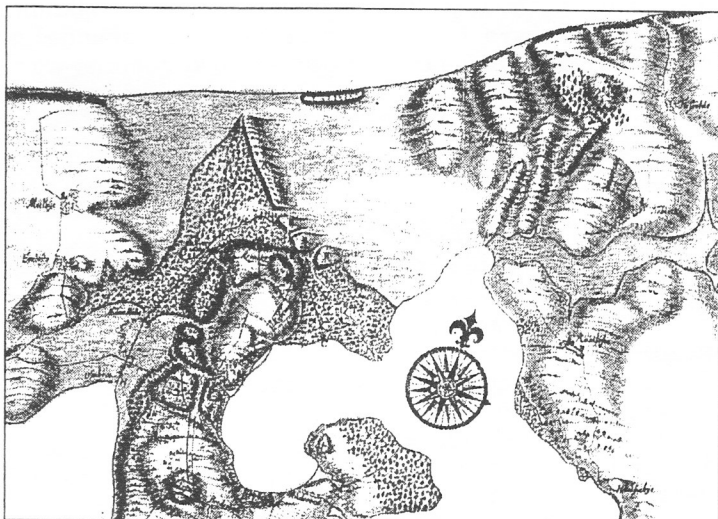
Stof til næste nummer bedes indsendt senest 1. november. 2004. Læserindlæg er ikke nødvendigvis udtryk for foreningens holdning.

*Eftertryk till.med kildeang.
Layout: Per Erck
Fr.værk Kommune.
Eget tryk*

Oplag: 400

Danmark, dejligst .... og den krigeriske biskop ved Bydinge Å

Af Jens Henrik Tiemroth

*Kort over Arresø, 1708, med søens afløb mod vest, den gamle
Bydinge Å indtegnet*

For ikke så forfærdelig længe siden fik alle skolebørn her i landet fortalt om dronning Tyre, der var gift med Gorm den Gamle og selv fik tilnavnet Danebod, Danmarks bod. Vi kender ikke hendes fødeår, men hun døde ca. år 935, og hendes berømmelse skyldes, at hun ifølge traditionen opførte voldkomplekset Dannevirke, som strakte sig vestpå tværs over Jylland fra Slesvig syd for den nuværende grænse og er det største forhistoriske forsvarsværk i Nord-europa. Et led i dette fortællekompleks var sangen "Danmark, dejligt vang og vænge", og generationer af skolebørn har skrålet lystigt med på historien om den handlekraftige dronning, der som

enhver anden fornuftig og ansvarlig husbond lukkede det pivåbne led mod "de sakser, slaver og vender" og andre blodtørstige folkeslag, som truede vort fredelige bondeland sydfra, men nu blev stoppet af hendes bygningsværk.

Den krigeriske biskop, som nævnes i anden del af overskriften til denne artikel, hed Rike. Han var biskop først i Slesvig og siden i Roskilde. Heller ikke hans fødeår kendes, men vi ved, at han blev overfaldet og dræbt på en gård i Ramløse den 18. december 1139. Nogen tid forinden havde han (højst ukristeligt kunne man synes) haft kommandoen over kongens hær i et berømt slag ved Byd-

inge å, som formentlig var Arresøs udløb mod vest. Han levede altså ca. 200 år efter dronning Tyre, men hans liv og død giver et andet billede af det danske rige og vilkårene for den ældre danske kongemagt end det, som formidles gennem fortællingerne om dronningen. Ham vender vi tilbage til om lidt. Først mere om "Danmark, dejligt vang og vænge".

Den kønne og stadig populære sang stammer fra slutningen 1600'tallet, men blev omskrevet ca. 150 år senere i flere omgange af salmedigteren Grundtvig. På dette tidspunkt, i 1840'erne, var temaet for sangen, truslen fra syd, brandaktuelt og resulterede i krigen 1848-51 og 1864, der blev ført med skiftende held fra dansk side og under skiftende krigsministre. To af disse var fra Frederiksværk. Den første, A. F. Tscherning, indførte den almindelige værnepligt, og hans ministertid under den første krig, treårskrigen, står for eftertiden nærmest i et forklarelsens lys: man taler om "ånden fra 1848", der vakte det danske folk til bevidsthed om dets egenart og værd. En mindre fremtrædende plads i danmarkshistorien indtager den anden krigsminister fra Frederiksværk, Carl F. Lundbye. Han fik tjansen i den skæbnesvangre krig i 1864 og tog også personligt det militære sammenbrud meget tungt. I årene umiddelbart op til 1864 blev Dannevirke, Tyres gamle vold, der i folkemeningen nærmest havde kultstatus, forsøgt istandsat, men umiddelbart før kamphandlingerne blev anlægget rømmet af den

kommanderende general, og selv om det militært set formodentlig var den rigtige løsning, kostede denne beslutning ham overkommandoen, da tilbagetrækningen på grund af den herskende, hypernationale folkestemning var umulig at forsvare politisk. Generalens navn var Julius de Meza, og han var som svoger til Tscherning velkendt i Frederiksværk. Hans æressabel, der blev fremstillet på Værket for hans indsats i krigen 1848-51, hvor han havde udmærket sig, kan ses på Bymuseet.

Som det fremgår af det foregående, var Grundtvigs hensigt med at omdigte "Danmark, dejligst vang og vænge" at styrke modstandsviljen og den nationale bevidsthed hos børn og voksne ved at minde om danskernes glørværdige fortid. Han blev fulgt til dørs af tegneren Lorenz Frølich, der som led i en række illustrationer til en danmarkshistorie i 1855 fremstillede det kendte billede af Tyre Danebod, der myndigt og forstandigt leder arbejdet med opførelsen af Dannevirke. I kunsthistorien har Frølich, der blev en internationalt anerkendt børnebogstegner, stået lidt i skygge af vennen, J. Th Lundbye fra Frederiksværk (en bror til krigsministeren), der med sine tegninger og malerier har haft stor betydning for eftertidens opfattelse af det typisk danske landskab (se *Arsenalet*, 12. årg. nr. 1, marts 2001). Hermed har Lundbye givet sit meget væsentlige bidrag til vores nationale selvforståelse, men Frølich har med sin billedserie af historiske optrin også øvet en betydelig indflydelse på efterti-

Lorenz Frølich: Dannevirke. Radering, 1855. Fra Adam Fabricius: *Illustreret Danmarkshistorie for Folket*.

den. For generationer af danskere levendegjorde han her en række sagnfigurer og historiske personer.

Nøgleordet er her: levendegøre. Historie er nemlig ikke en eksakt videnskab med mur- og nagelfaste resultater. Der vil altid være et frirum for personlig fortolkning, og dybest set er det vel dette aspekt, der tiltrækker de fleste historisk interesserede, omend det ikke altid er dem bevidst. Langt de fleste interesserer sig nemlig ikke for fortiden for dens egen skyld, men fordi de mener at kunne bruge dens resultater i den situation, de selv står i. Som vi har set, ville Grundtvig og andre påvirke den nationalpolitiske situation i samtiden med historiske arbejder, og som vi skal se om et øjeblik, havde han et forbillede i sin berømte for-gænger Saxo, hvis arbejde han oversatte/gendigtede fra latin. Noget tilsvarende ses i vores egen tid.

Når den danske statsminister i sommeren 2003 fandt anledning til at kritisere den danske politik ved den tyske besættelse i 1940, er det i alt fald svært at lade være med at se det i sammenhæng med, at han stod over for at skulle forklare, at Danmark havde sendt soldater til Irak for at forsvare sig mod den internationale terror, som det blev udtrykt.

Hver for sig er dronning Tyre og Dannevirke uomtvistelige historiske realiteter, men det var først på Saxos tid i slutningen af 1100'tallet, ca. 250 år efter dronningens død, at de blev knyttet sammen. På denne tid truede faren atter fra syd, og man fornyede det gamle voldanlæg med Valdemarsmuren, der hører til det første teglstens-byggeri i Danmark. Bygningsværket er opkaldt efter kong Valdemar den Store, der i 1157 var blevet enekonge efter flere årtiers borgerkrige. Det var nu vigtigt at

demonstrere, at Valdemar tilhørte et gammelt dynasti, der i århundereder havde hersket over et lige så ærværdigt og gammelt rige, Danmark, og det var i denne politiske situation, at tidens historikere, først og fremmest Saxo, men også hans mindre berømte kollega Sven Aggesen, knyttede Tyres navn til det forsvarsanlæg, som man nu fornyede.

Selv om denne kombination passede ind i forestillingerne hos tidens magthavere, er den beviseligt forkert. Moderne arkæologisk forskning har nemlig vist, at det ældste Dannevirke formodentlig kan føres helt tilbage til anden halvdel af 600'tallet, dvs. ca. 250 år før dronning Tyre, og at der i alt fald ikke er sket noget med anlægget i hendes levetid (men nok i sønnen, Harald Blåtands). Der er også enighed i dag blandt historikerne om, at hele tanken om et velorganiseret og sammentømret dansk rige på Gorm og Tyres tid med centrum i det sydjyske og med en fast forsvarspolitik og en dertil hørende militær organisation er ren fiktion.

Der var ikke tale om et kongerige i vores forstand. Danmark var et område beboet af en stamme, danerne, der var splittet mellem flere herskere eller magthavere, hvis position ikke bundede i den hengivenhed og trofasthed hos indbyggerne, som man får indtryk af ved at betragte Frølich's billede, men som havde slået sig op ved at røve, plyndre og presse afgifter og gaver igennem, såvel inden for deres eget område som i udlandet, hos hvis herskere (bl.a. frankernes

kejser) de indimellem søgte støtte i deres indbyrdes kampe. Skal man sammenligne med forholdene andre steder i verden i dag, må det være i Afghanistan, hvor den politiske og militære magt indehaves af klanledere og religiøse ledere, der slås og indgår alliancer indbyrdes og indimellem søger i udlandet mod hinanden.

Jylland var dengang ikke det frodige bondeland, som man får indtryk af fra Grundtvig's sang og Frølich's billede. Landet var skovbevokset, i Vestjylland var kvægbrug, og nord for Limfjorden var der øde. Som i nutidens Afghanistan var der i datidens Jylland ikke de naturgeografiske forudsætninger for etablering af en stærk kongemagt, der hvilede på større og mere stabile indtægter. Agerbrug er pr. arealenhed mere effektivt end kvægbrug, og man må derfor regne med, at Sjælland og Skåne afgav bedre betingelser for vækst. Man må derfor også formode, at det var fra Østdanmark, at samlingen af det danske rige kom til at udgå. Det var her, at det for alvor blev umagen værd at samle jordejendom og organisere driften af den, så den vedvarende kunne afkaste jordrente og skatter. Formodentlig er Roskilde blevet "regeringsby" og også bispeby i Sven Estridsens regeringstid (1044-1076). Han var oldebarn af Harald Blåtand (død o. 986), og hans mor Estrid grundlagde Roskildekirkens rigdom ved donationer. Fem af Svend Estridsens sønner kom i rækkefølge til at efterfølge ham, men selv om riget var samlet, er vi langt fra det ene-

kongedømme, som herskede på Saxos tid, og som han i sin danmarkshistorie opfattede som et arvekongedømme, der i sin tid var sikret af dronning Tyre, og hvis autoritet nu endelig var blevet genoprettet i hans egen tid, hvor kong Valdemar den Store i 1170 i Ringsted havde fejret sin fars helgenkåring og ladet sin søn Knud krone som sin efterfølger.

Virkeligheden for kong Valdemars forgængere var imidlertid en anden. Deres magt var meget begrænset, og de skal snarere ses som fremtrædende magthavere blandt andre magthavere i stadig skiftende koalitioner som i nutidens Afghanistan. Den krigeriske biskop Rikes levnedsløb er et udmærket eksempel herpå.

Rike var tilknyttet ærkebispesædet i Lund og blev kapellan (præst) hos Erik Emune, der opnåede kongeværdighed efter et oprør mod sin onkel, kong Niels, den sidste af Sven Estridsens sønner, der blev konge. Afgørelsen faldt i et blodigt slag ved Fotevig i Skåne, hvor ikke mindre end fem af rigets biskper faldt. Den nye konge fik først gjort sin betroede kapellan til biskop af Slesvig og sørgede i 1137 for, at han blev valgt som ny ærkebisp i Lund efter forgængerens død. Rike nåede imidlertid aldrig at tiltræde, for samme år blev hans velgører Erik Emune dræbt under et tingmøde ved Ribe, og efterfølgende lykkedes det for en af de sjællandske stormænd, Peter Bodilsen (der i løbet af Erik Emunes regeringstid havde vendt sig mod denne) at omgøre valget,

Louis Moe: Rike og hans sekretærer

så Rike måtte nøjes med bispesædet i Roskilde, hvis indehaver Eskild var brodersøn til den afdøde ærkebisp og nu kunne overtage dennes embede i Lund som den danske kirkes førstemand.

Kongeværdigheden efter Erik Emune gik til dennes søstersøn Erik Lam med tilnavn vistnok efter sit blide væsen. Helt blid var han dog efter vores begreber ikke, og han skal i alt fald have forsvaret sin morbror drabeligt på det skæbnesvangre tingmøde i Ribe. Erik Lam overtog også sin morbrors politiske problemer. Blandt disse hørte, at Erik Emune havde overrumplet sin bror Harald, der havde ladet sig udråbe til modkonge og ladet ham og hans mange sønner dræbe. Kun én af dem undslap. Hans navn var Oluf, og det lykkedes ham med en styrke fra Sverige at bemægtige sig Skåne, hvor han lod

sig udråbe som modkonge til Erik Lam. Oluf hjemsøgte flere gange Sjælland, men blev ved Bydinge Å mødt af en hær under ledelse af den energiske bisp Rike og måtte fortrække til Halland. Det videre forløb gengives således hos Saxo (i Peter Zeebergs oversættelse):

“Herfra vendte han (Oluf) igen tilbage til Sjælland, og da han af nogle bønder fik at vide, at biskoppen opholdt sig i landsbyen Ramløse, blev han i al hemmelighed der i nærheden natten over. Lyden af Rikes morgenbøn fortalte ham, hvor hans kammer var, og han gav sine krigere ordre til at storme indgangen. Tjenerne styrtede til for at forsvare den, men blev hugget ned på tærsklen. Da biskoppen selv så, at han befandt sig i den yderste livsfare, besluttede han, at livet var mere værd end messen, dækkede hovedet bag et skjold og satte en drabelig kamp op for at holde fjenderne ude, mens hans sekretærer, der ellers kun skulle tage sig af hans dokumenter og signet, dyngede hynder og puder op for at holde på døren, der var nær ved at bryde sammen. Da Oluf altså ikke kunne indtage huset med våben, stak han det i brand. Men biskoppen mente, at det var mere værdigt at bukke under for sværdet end for ilden, og bad derfor så mindeligt om frit lejde, så han kunne veksle nogle ord med Oluf. Det lovede Oluf nådigt, men i det øjeblik Rike fortrøstningsfuldt stak hovedet ud af døren, blev han hugget ned. Så snart Oluf havde fået sin hævn med dette mord, skyndte han sig ned til stranden, og lige så tyst, han havde listet sig fra borde, lige

så rask sprang han nu ombord igen, så han kom til søs og af vejen, inden kongen, der på det tidspunkt opholdt sig lige i nærheden, fik nys om, hvad der var sket. Men da nyheden nåede paven, udstedte han den skarpest mulige bandlysning imod ham, og samtidig gav han alle andre biskoper i Europa beføjelse til at fælde den samme dom over ham. Han indskærpede ligefrem over for samtlige biskoper i Jylland, at de skulle effektuere dommen med al den strengthed, hans ugudelighed og helligbrøde havde fortjent, for i hans øjne var den, der havde myrdet en højt respekteret bestyrer af de hellige sakramenter, uværdig til selv at få del i sakramenterne.”

Trods Saxos humor og livfulde fremstilling har hans skildring af bisp Rike og hans endeligt på roskildebispenses gård i Ramløse ikke haft samme brede appel som fortællingen om dronning Tyre og hendes vold. Det er der mange grunde til, men i modsætning til fortællingen om Dannevirke, der er ren fiktion, har fortællingen om den handlekraftige biskop den historiske sandsynlighed for sig. Og hertil kommer, at Rike med sin sejr ved Bydinge Å banede vejen for Olufs endelige nederlag, så Sjælland og Skåne, de to hovedlande ved samlingen af det danske rige, blev forenet under en konge.

Derfor kære læser, næste gang De står ved Arresøns bred og ser over mod den hvide kirke i Ramløse, så tænk på bisp Rike og hans bidrag til skabelsen af et velorganiseret og fasttømret dansk rige.

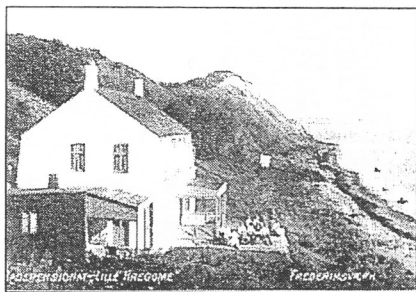

Sommerferie i Frederiksværk anno 1914.

af Lonnie Burchardt

I disse ferietider synes det nærliggende at se tilbage på, hvilke ophold, udflugter og seværdigheder Frederiksværk kunne tilbyde sine feriegæster for omtrent hundrede år siden.

I den københavnske boghandler Otto Grøns skandinaviske vejviser over badhoteller, sommerpensionater, vinter- og sommerkursteder, med navnet „Hvor skal jeg bo i Sommer?“ findes Frederiksværks ferietilbud smukt og illustrativt beskrevet. Alle, der modtog sommerpensionærer, som man kaldte det dengang, kunne blive optaget i vejviseren ganske gratis. Foruden en dansk udgave blev der også trykt en på tysk „Badeorte in Skandinavien“ og fra 1914 en på engelsk „Summer Resorts in Denmark“.

Badepensionat "Lille Kregome"

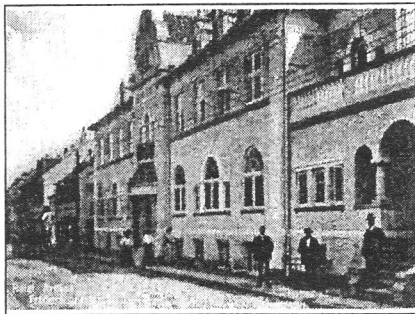
Læser man beskrivelsen af Frederiksværk i 1914-udgaven, bemærker man straks, at de elementer, der skal „sælge“ Frederiksværk som et velegnet feriested, langt hen ad vejen er de samme, der

betones i dag: skoven, kanalen, Arresø mv. Men noget har dog ændret sig i de forgangne år. I vejviseren understreges de mange smukke spadserestier og pragtfulde udsigtspunkter, som især for det bedre borgerskab var et kriterium. Her et udpluk af den generelle beskrivelse af Frederiksværk: „Langs Kanalen, der fra Arresø løber ud i Roskilde Fjord, findes smukke og ejendommelige Spadserestier, over hvilke gamle Bøgetræer hvælver sig (...). Fra Højbjerg og Dunkebakkerne er der storlaaede Udsigter over Arresø og Tisvilde Hegn, og fra den nær Skoven liggende Maglehøj - 71 Meter over Havfladen - har man i klart Vejr et Rundskue saa storartet og smukt, at Magen næppe findes her i Landet. Ca. 1700 Km. Land og Hav ligger i den skønneste Afveksling udbredt for Beskueren. Mod Syd ses tydeligt Silhoetten af Roskilde Domkirke mod klar Luft, mens Kullens blaa Fjeldmasser dominerer den nordlige Horisont. Prægtige udflugter kan foretages fra Frederiksværk til Tidsvilde, Hundested og Lynæs samt Jægerspris.“

Derudover tilføjes det i den sidste linje, at der forefindes en god tennisbane, som koster en krone per uge at leje, og at Frederiksværk om

vinteren byder på et udmærket skiterræn. Således var der også tilbud af mere sportslig karakter.

Hoteller og pensionater.

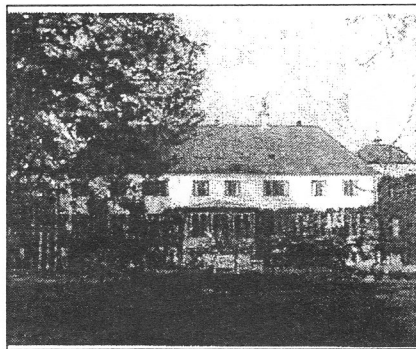
Hotel "Arresø" o. 1914. Centralhotellet genopstod med navnet "Arresø". I begyndelsen af 1950'erne ændredes navnet til "Grand Hotel", og fra 1975 huser bygningen "Generalens Bodega"

Ønskede feriegæsterne at bo dyrt og flot, var Hotel Arresø v/ Edv. Jørgensen samt Hotel Frederiksværk v/ Th. Christensen gode bud på dette. På begge hoteller var prisen for et værelse med pension fire kroner pr. dag, mens det dyreste pensionat var „Skjoldborg“ v/ frk. Marie Markvardsen, det kostede fra 3 til 5,50 kr. pr. dag. De tre steder serverede stort set den samme mad.

Morgenmaden bestod af the, kaffe, kakao, hjemmebagt brød og, hvis det ønskedes, havregrød. På pensionat „Skjoldborg“ blev morgenmaden serveret mellem kl. 7.30 og 9.00, hvorimod gæsten på Hotel Arresø fik morgenmaden serveret efter ønske. Frokostens serveringstidspunkt (kl. elleve) samt dens indhold var der ligeledes enighed om. Den bestod af ekstra

koldt bord med en varm ret og kaffe. Middagen blev de tre steder serveret i tidsrummet mellem fire og fem og bestod af tre retter og kaffe. Da klokken blev otte spistes der til aften: koldt bord (brød, ost, smør og kiks) med the.

Men hvad kunne ovennævnte steder tilbyde af faciliteter? Under Hotel Frederiksværk står WC, el, tennisbane samt en båd til fri afbenyttelse som de væsentligste faciliteter. Pensionat „Skjoldborg“ kunne også byde på tennisbane og en båd, der kunne lejes billigt. Derudover rummede pensionatet en herskabelig og elegant indrettet privatbygning med billardværelse, læseværelse, musiksalon og en stor glasveranda. „Hele Pensionatet er nymonteret og smukt udstyret. Gode Senge. Stor, smuk, gammel Have (193 Hektar Land), hvorfra haves direkte Adgang til Stranden. „

„Skjoldborg“ er opført o. 1800 som direktørbolig for kobbervæværket. 1914 var det indrettet til sommerpensionat.

På Hotel Arresø kunne gæsterne nyde et „Iste Kl. Hotel, nyopført 1908; fint monterede Lokaler, anbefales Turister og Rejsende. Godt

Køkken, vellagrede Vine, rimelige Priser. Smukkeste terrasseformede Have i Nordsjælland med direkte Adgang til Skov. Eneste store Teatersal. Foreninger og Selskaber modtages. „

Ønskedes derimod et billigere ophold kunne feriegæsten vælge at tage ophold hos pension „Lindetornsgaard“ v/ Niels Peder Larsen eller på „Solhjem“ v/ fru Hansen - begge i Melby. Et ophold kostede mellem 2 og 2,50 kr. pr. dag for et værelse med pension. „Lindetornsgaard“ kunne modtage 15-20 gæster, mens „Solhjem“ kunne huse op til 30 gæster.

Også badepensionaterne i Lynæs var et udmærket alternativ til de i Frederiksværks centrum nævnte hoteller og pensionater. Bade-

pensionatet „Djurnæs“ i Lynæs v/ frk. Anna Rønne kunne udover værelser med pension byde på: „*Gratis Strandbade. Baad til fri Afbenyttelse. Henrivende Beliggenhed lige ved Iseflordens Udløb i Kattegat. Grunden er beliggende ved Strandkanten. Nyt og komfortabelt indrettet. Godt Køkken. Daglig forbindelse med Frederiksværk med Motorbaad eller AutomobiL. I Kr. pr. persona. „*

Mulighederne var således mange for at nyde et sommerophold i området i og omkring Frederiksværk, hvor vægtningen af skønne spadserestier, pragtfulde udsigtspunkter, flotte haver, skov og strand - kort sagt naturskønhed, var et gennemgående træk. -

-----

- Erindringer fra min barndom - Af Smedemester August Pedersen

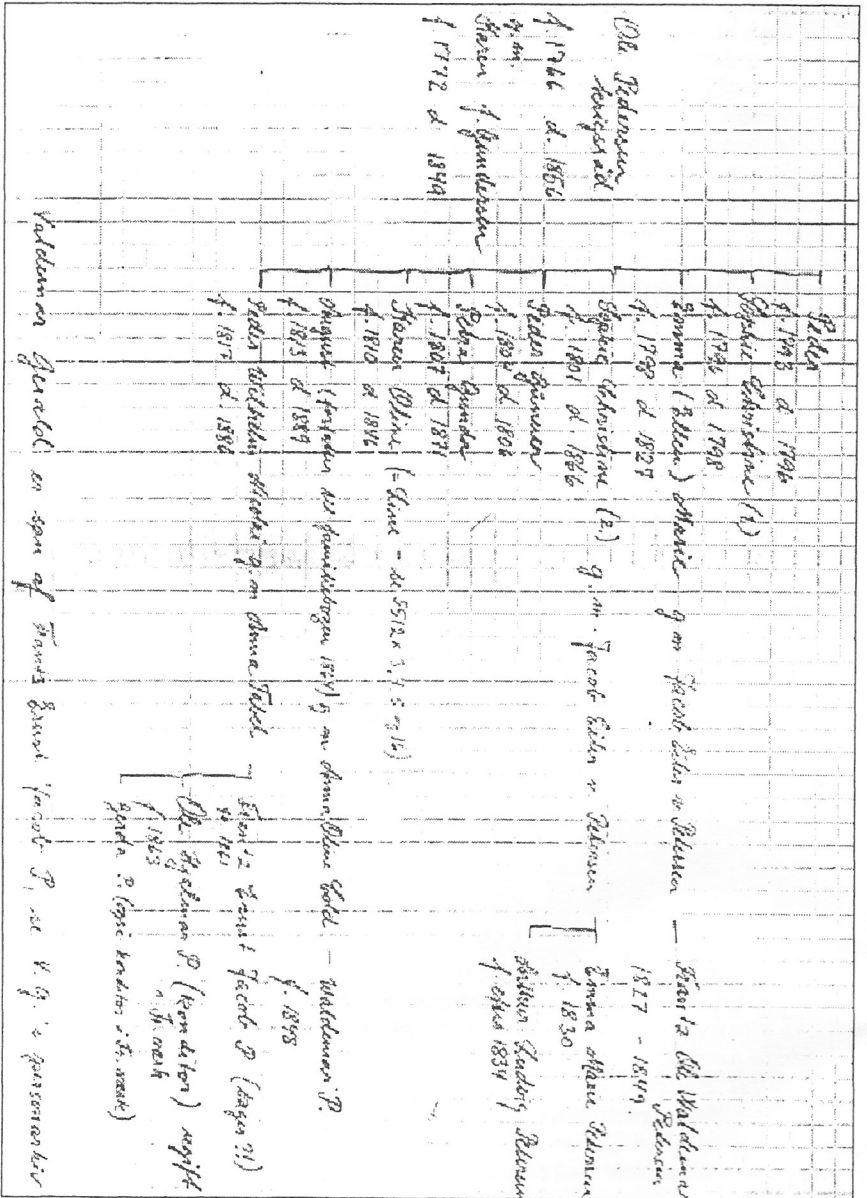
„Arsenalet“, museumsforeningens blad, bragte for nogle år siden beretningen om smedemester Krigsråd Ole Pedersen - som mange jo mener er søn af general Classen -skrevet af hans søn August Pedersen. I Prøven nr. 2 skriver Christina Folke Ax en artikel om August som sandsynlig forfatter af „Røde Ran“.

August Pedersen har også skrevet sin egen livshistorie, og det er vel naturligt, at „Prøven“ også bringer den beretning.

Vi starter med første del i dette nr. af Prøven og fortsætter i de følgende numre.

August Pedersens efterladte skrivelser findes kun i afskrift på Byarkivet. Originalen findes måske hos familien Gerald. (Se anetavlen næste side.) Valdemar Gerald var søn af August's bror Frantz, og det er Valdemars kone Karen Gerald, der har foretaget afskriften.

Krigsråd Ole Pedersens efterkommere

Tirsdagen den 24. august 1813 kl. 3 om eftermiddagen blev jeg født i den såkaldte storstue i mine forældres hus i stedet Hovedgaden nr. 42 i Frederiksværk. Da jeg var født på Bartholomæi dag, havde mine forældre besluttet, at jeg skulle hedde Bartholomæus, men mens min fader gik til sognepræsten i landsbyen Kregome for at lade mig indskrive til dåben, glemte han undervejs heldigvis det barbariske navn og lod mig opkalde efter den måned, hvori jeg var født. Således kom jeg til at hedde August, men nogen siger, at jeg tillige blev døbt Søren efter min morfader. Jeg blev døbt i Vinderød kirke af provst Chr. Ludvig Strøm, og jeg blev

holdt over dåben af fru Sørensen. Hvad jeg selv kan erindre, eller hvad jeg har hørt fortælle af mine forældre og ældre søskende om min barndoms og drengeår er just ikke meget. Til mine tidligste erindringer hører, at den dag min broder Wilhelm blev døbt, var jeg, som da kun var 4 år gammel, så fornærmet over de fremmede herrer og damers nærværelse, navnlig nogle officerer med røde kjoler og klirrende sabler, at jeg lå på maven over en stol og græd bitterligt.

Som lille havde jeg et gult krøllet hår, der hængte i lange proptrækere rundt omkring hovedet og var en stor prydelse. Når jeg ret var glad, plejede jeg gerne at ryste med hovedet og skælmsk at udråbe: "På køllerne, hvor de slå! På køllerne, hvor de slå!"

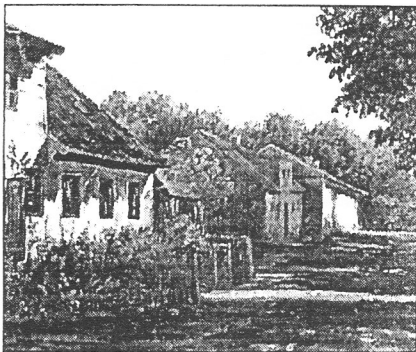
Min næstældste søster Christine, som formodentlig syntes, at et sådant hår ikke passede for mig som dreng, tog mig en dag med sig til smeden Frederik Rasmussen, der - i mangel af en bedre - fungerede som frisør der på stedet, og lod ham klippe krøllerne, ja alt håret af mig, så jeg kom ganske skaldet hjem til min moder, der naturligvis blev meget bedrøvet og i sin naturlige og retfærdige vrede også tildelte min søster Christine en god irettesættelse for hendes selvrådige handling.

Da jeg var gammel nok, kom jeg i en pøgeskole hos enkemadam Winckler, hvor jeg lærte de første begyndelsesgrunde i læsning, skrivning og regning. Herfra kom jeg senere i løjtnant Sørensens skole, hvor jeg dog ikke lærte andet end hvad i almindelighed lærtes i almueskolen. Heldigvis

tog min svoger løjtnant Petersen sig lidt af mig og gav mig fra kl. 2 til 5 om eftermiddagen på Arresø-

dal undervisning navnlig i tegning, der var det fag, hvortil jeg viste mest lyst og anlæg.

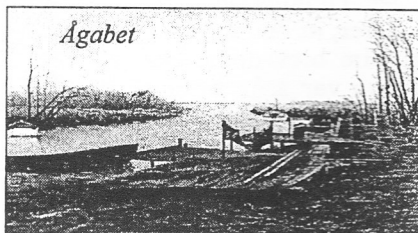

August Pedersens hjem, malet af Thorvald Brendstrup.

Allerede som lille dreng løb jeg frit omkring i min faders værksteder og legede med arbejderne og smedeværktøjerne, men da jeg var 12 år gammel, måtte jeg i min fritid smukt begynde at trække på bælgen og at slå til med de store forhammere, samt dreje, file og bore, hvorved jeg da også engang fik enden af min højre pegefinger knust. Ved siden heraf måtte jeg tillige gå i aftenskole hos Frederiksværks inspektør Oberst v. Tscherning (den ældre), hvor jeg skulle lære geometri og matematik, men hvoraf jeg kun forstod lidt og lærte lidet, og som jeg siden af mangel på øvelse og anvendelse ganske og aldeles forglemte. Det samme var også tilfældet med den undervisning, jeg fik i regning mm. af informator Linderup, hvorimod jeg af sproglærer Winther, der var en i alle henseender duelig, samvittighedsfuld og utrættelig lærer, lærte det tyske sprog temmelig godt og grundigt,

hvilket senere kom mig til megen nytte i min læretid og på mine senere rejser i udlandet.

Var min ungdomsundervisning og gennem denne min åndelige uddannelse således kun meget mangelfuld og ubetydelig, så var derimod min fysiske eller legemlige udvikling så meget desto større og fuldkomnere. "Du er Rakkeren krybe mig en tæt lille knort", plejede altid min genbo garvermester Gælte at sige til mig, idet han vendte dygtig mølle med mig for at prøve mine kræfter og min smidighed, og efterhånden som jeg voksede op, kunne heller ingen af mine kammerater - selv de større - stå sig for mig eller løbe omkap med mig. I at bokse, klatre i træer, springe, løbe på skøjter, spille bold, klink osv. var jeg tidligt en af de fermeste, og mange af mine ungdomskammerater, såsom Marinus Leer, Theodor Sandberg, Aug. Beck, Peter Muderspack, Otto Bückling, Ferdinand Gætje og fl. har måttet bøde mange tin- og metalknapper til mig i væddemål, klink eller nærmest til væg. Blandt mine legekammerater var Marinus Leer, og efter hans tidlige død Theodor Sandberg, den med hvem jeg omgikkes mest og kom mest til. Senere gjorde jeg hos Otto Bückling bekendtskab med godsforvalter Reinsholms enkes

børn, Ferdinand, Niels og Sophie, hvis moder boede på sit enkesæde *Rolighed*, ved Asserbo Flyvesand, og her i denne afsides ørk under det nærliggende høje Arnakke mellem de af højt marehalm overgroede flyvesandsklitter, åer, damme, tørvemoser og enge ved bredderne af Arresø har jeg tilbragt mangan søn- og helligdag af mit lykkelige drengeliv med at springe omkring i jublende lege, medens vi drenge om aftenen, inden vi gik til til sengs, (thi for det meste lå jeg der om natten) gensidig fortalte hinanden eventyr og historier eller hørte på sådanne gamle sagn og fortællinger af en eller anden aftengæst, der fra omegnen eller nabolaget besøgte mad. Reinsholms hus. De mærkeligste af disse folkelige traditioner såvel herfra som andetstedsfra, og som enten var overensstemmende med mit fødelands historie eller støttede sig på virkelige tildragelser, opbevarede jeg længe efter i hukommelsen, indtil jeg senere fandt lejlighed til at fæste nogle af dem på papiret.

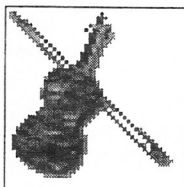
Hos en fattig enke, der boede skråt overfor mine forældre, og som hed Mutter (Mette) Schönby, holdt jeg også meget af at komme som barn. Også hun holdt meget af mig, og var altid mild og venlig imod mig, når jeg kom over til hende for at købe for 1 skilling æbler eller nødder og kager, hvormed hun drev en lille handel. Hos hende boede en alderende holstensk tømrrersvend ved navn Engel, med hvem jeg altid stod på en særdeles intim fod, og som uden betaling lavede mit trælegetøj samt mine slæder, flitsbuer, boldtræer, fastelavnsknipler mm.

Til de behageligste erindringer fra min noget ældre drengalder, hører desuden omgangen med kaptajn Falster og dennes familie.

Kaptajn Falster var en ægte gammeltdags sømand, der havde gjort rejsen til Kina med et af Det Asia-tiske Kompagnis skibe, som undervejs var forlist. Siden blev han ansat som magasinforvalter ved Frederiksværk. Han var en stor børneelsker og en ivrig jæger og fisker. I min fritid om foråret og sommeren fiskede jeg med ham i udløbskanalerne fra fabrikkerne og krudtværket på Frederiksværk, og om efteråret og vinteren gik jeg på måge- og vildandejagt med ham langs med bredderne af Roskilde Fjord og de tilstødende enge, bakker og moser. Hans underholdende og belærende samtaler, hans fortællinger om livet til søs og i fremmede lande blandt fjerne folkeslag, udvidede tidligt mine forestillinger om den store verden og verdenslivet, ligesom hans kendskab til naturen i mangfoldige retninger åbnede mine øjne og bibragte mig en kærlighed og sans for naturen, som jeg siden bevarede hele mit liv igennem.

Uagtet jeg var en lille, undersætsig, tyk og kraftig dreng, var jeg dog i visse henseender meget nervøs. Således kunne jeg f.eks. ikke tåle at høre skud eller stærk larm, eller at se fyrværkeri, hvorimod

jeg tidligt holdt meget af musik, hvilket ofte satte mig i en ganske rørende, undertiden helt poetisk og begejstret stemning. Jeg fik lyst

til at lære at spille violin, men da min lærer kun var en simpel landsbymusikant (ved navn Nils Hansen i Møllervangen), der selv kun havde lært så meget, at han kunne gnide en vals eller spille en tre- eller firetur ved bøndergilderne, fik jeg ikke meget kundskab eller færdighed i violinspillet, men bragte det kun så vidt, at jeg kunne spille adskillige danse, hvormed jeg imidlertid i mange år dog mangfoldige gange morede den dansende ungdom såvel i vor egen hjemlige kreds som i de andre familiekredse, med hvilke vi omgikkes.

For skuespil og komedier fik jeg tidlig smag derved, at et omreisende skuespillerselskab, det Ehlerske, gæstede Frederiksværk, hvortil jeg fik fri adgang imod en gang imellem med nogle af mine skolekammerater at assistere teatermaskinisten med at trække kulisserne op og ned ved dekorationsforandringerne. Stykkerne, selskabet opførte, var dog for det meste kun sentimentale skuespil og sådanne dramaer som "Slavinden i Surinam" og "Husitterne", hvilke dog ikke undlod at gøre et ligeså dybt sentimentalt indtryk på den naive dreng.

Om deklamationskunsten fik jeg også et begreb, omend kun ufuldkomment, da nogen tid efter den senere så kendte romanskriver Johannes Wildt med sin søn gæstede Frederiksværk, og her boede hos en slægtning, madam Leer, hvis søn var min lege- og skolekammerat.

Wildt havde kongelig bevilling til at rejse omkring i landet og give dramatiske forestillinger, men da

han var en fattig mand, og hans hele garderobe bestod af en bonde- dragt og en sort fløjlsdragt med manchetter, knæbenklæder, sko og sorte silkestrømper, måtte han indskrænke sig til alene at give sådanne deklamatoriske foredrag, som passede sig til disse to kostumer. Forestillingerne foregik i den store sal på gæstgivergården for et just ikke altid udsøgt eller talrigt publikum. I madam Leers hus gjorde jeg snart bekendtskab med Johs. Wildt og hans søn Christian og fik herved fri adgang til Johannes Wildts deklamationer.

I mit 12. år rejste jeg første gang med min moder til København. Der eksisterede dengang ingen post- eller dagvogn, og rejsen foregik derfor på Kobbervalseværks-entreprenør English's fragtvogn, som kørtes af hans kusk David.

Vi var 16 timer undervejs, og moder havde sin kaffekedel med sig, eftersom den kaffe, man dengang fik på bedestederne ikke var til at drikke. I Frederiksborg Dyrehave så jeg for første gang kronhorte, der syntes at være lige så store som hestene foran fragtvognen, og de var så lidt sky, at de ved højlys dag sprang tværs over vejen lige foran næsen på hestene. I København logerede vi om natten på et

Det Kgl. Teater 1825

gæstgiversted, men opholdt os om dagen hos min svoger løjtnant Petersens moder og stedfader, pensionist Goos i Anthonistræde, hvor jeg, mens moder udrettede sine ærinder i byen, stod ved vinduet og tegnede gardere, hollandske vejrmøller mm., som jeg havde set på gaderne eller volden.

Johanne Louise Heiberg

Jeg var også en aften i Det Kongelige Teater og så den dengang 13 år gamle Johanne Louise Pätges, (den senere så berømte skuespillerinde fru Etatsrådinde Heiberg) spille Trine Rar i "Aprilsnarrene" med den ældre Rosenkilde som Hans Mortensen.

I vinteren 1827 - 28 gik jeg, efter at være fyldt 14 år, til konfirmationsforberedelse hos provst Strøm i Kregome. Det var en meget streng vinter, og sneen lå i store dynger, så vi præstebørn ofte måtte vade i sne til højt op på livet. Konfirmationsdagen, søndag efter påske 1828, kørte jeg med min moder og et par af mine søskende i min faders egen Holstensvogn til Kregome kirke. Jeg var iført sorte

klæder (spidskjole) og havde en høj, sort filthat på hovedet, samt en lille blå bomuldsparaply i hånden og min salmebog under armen. Uagtet jeg havde været øverst i skolen, blev jeg dog flyttet nedenfor en af mine skolekammerater Chr. Willumsen, fordi dennes fader, som havde været godsforvalterovre i Odsherred, men da var død, efter provstens anskuelse havde været fornemmere end min fader. Således kom jeg kun til at stå næstøverst på kirkegulvet, hvad der vistnok dengang sårede min forfængelighed noget.

Sommeren derefter tilbragte jeg i hjemmet, men efter høsten rejste min moder med mig til København og satte mig i kost og lære hos en gammel bekendt af min fader, klejnsmedemester og mekanikus Johan Fr. Cumann i Snaregade nr. 12, hos hvem jeg imidlertid ganske blev betragtet som et medlem af familien, spiste med ved deres eget bord og sov sammen med den 4 år yngre søn Julius, der også siden, næsten gennem hele livet blev mig en kær og trofast ven. Om dagen arbejdede jeg i værkstedet, skrev eller tegnede for hr. Cumann, og om aftenen fra kl. 6 til kl. 8 gik jeg i Kunstakademiets tegneskole på Charlottenborg, hvis tredje ornamentskole jeg efterhånden fuldstændig gennemgik under professor Hetsch's vejledning.

Hveranden søndag var jeg i reglen inviteret til Goos, og hveranden søndag eftermiddag og aften hos krigsråd Petersen, hvis plejesøn Frederik (Fritz) jeg stiftede et venskab med, der siden var af stor betydning for mig i min senere virksomhed. *(Fortsættes i næste nr.)*

Foreningsaktiviteter

Torsdag den 16. september 2004 kl. 19.30

Foredrag i Menighedshjemmet:

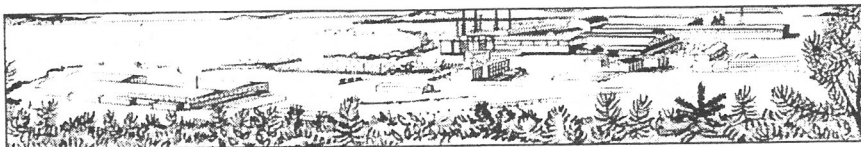
Det Danske Stålvalseværk

vor største „grønne“ virksomhed- dansk stål af skrot 1942-2002
I dag står de store ovne tomme og kolde, men indtil 2002 flød 1.600 grader varmt stål herfra og omdannede landets skrot. Værket var leveringsdygtigt i en periode, hvor Danmarks industri havde brug for råvarer.

Især i 1950'erne var stål af høj kvalitet til de danske skibsværfter en nødvendighed til de nye svejste skibe. Senest har værket leveret stål til boreplatforme og vindmøller.

Råvaren har altid været skrot, som systematisk er blevet indsamlet over hele landet og fragtet til værket.

Stålvalseværket var vigtig for opbygningen af det danske velfærdssamfund og gav samtidig velstand til Nordsjælland; ikke mindst til Frederiksværk, som det i stor udstrækning har skabt og domineret i mere end et halvt århundrede.

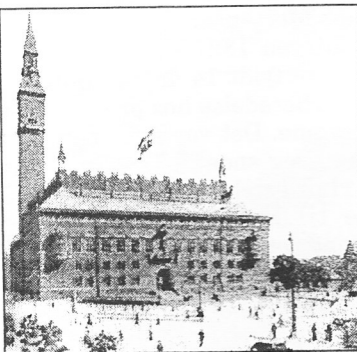
Aftenens foredragsholder er industrihistorikeren Jørgen Burchardt, som gennem flere år har indsamlet værkets historie for Danmarks tekniske Museum. Genbrugets historie vil blive fortalt, vi vil høre om stålteknologi, se billeder og film fra værket, og høre citater fra tidligere medarbejdere.

Onsdag den 22. september 2004 Københavnertur med bus - 150 kr.

Vi skal være i København kl. 10.00 hvor vi får en rundvisning i *Nyrups store og flotte Rådhus*, der er meget tæt på at fylde 100 år.

Kl. ca. 11. er Overborgmester *Jens Kramer* vært ved et mindre traktement hvor han vil fortælle om en hovedstad, der er i en fantastisk udvikling. København er i øvrigt langt ældre end de 800 år, man fejrede for ca. 40 år siden

Kl. ca. 12. afgang til *Københavns By-museum* på Vesterbrogade i den gamle Hovedbygning til Den Kongelige Skyde-

bane. Alene huset er en historie i sig selv, men du kan her se en lille del af de mange fund, der er gjort i byen og fornemme nogle af de store begivenheder, som er udspillet i og omkring vor hovedstad.

Kl. ca. 14.00 går vi til *Vesterbro Ungdomsgård*, der er bygget i den gamle Skydebanehave.

Her får vi kaffe og en sandwich og får lidt af Ungdomsgårdens historie.

Kl. ca. 15,30 går turen hjem til Frederiksværk.

Med alt betalt koster turen 150 kr. for hver.

Tilmelding til Vibeke Agnild på telefon. 47 72 14 66.

Vi kan kun være 50 i bussen, så vil du opleve København på en lidt anden måde, skal du nok melde dig til så hurtigt som muligt.

Opsamlingsteder:

Melby Kirke	
ved Lindebergvej	kl. 8.15.
Støbeledkrydset	kl. 8.20.
Frederiksv. Torv	kl. 8.25.
Kregme Kirke	kl. 8.35.
Ølsted Brugs.	kl. 8.40.
St. Havelse.	kl. 8.45.

Torsdag den 21. oktober 2004 kl. 19.30

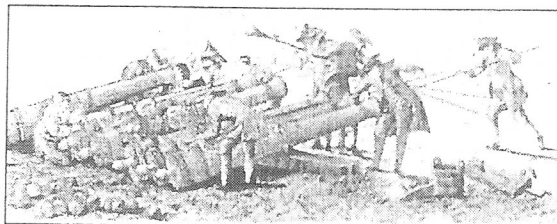
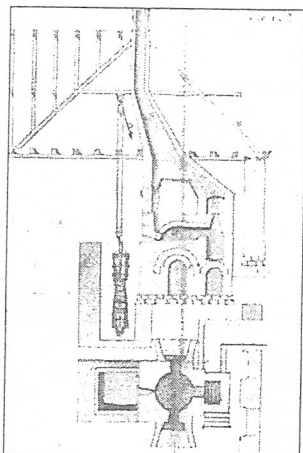
Foredrag i Gjethuset:

Frederiksværks kanoners fremstilling og brug

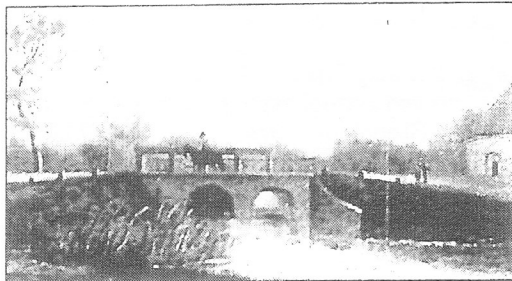
Aftenens foredragsholder er direktør ved Tøjhusmuseet Ole Louis Frantzen assisteret af civilingeniør Raun Kristensen.

Som det fremgår af foredragets titel vil de to foredragsholdere i Gjethuset ikke blot lede os gennem tekniske detaljer omkring kanonproduktionen her i Frederiksværk, men også berette indgående om de forskellige kanoners brug og virkemåde.

Som indledning og forsmag på foredraget afskydes der foran Gjethuset kanoner kl. 19.15

Torsdag den 18. nov. 22004 kl 19.30
Foredrag i Menighedshjemmet
Skubkærre, spade og spandeværk. Udgravningen af
Arresøkanalen
foredrag ved Bjørn Westerbeck Dahl

Arresøkanalen udgravedes i 1717-19 af soldater og svenske krigsfanger. Det foregik under ledelse af danske ingeniørofficerer, der kunne bruge deres viden og erfaringer fra bl. a. arbejde med anlæggelse og vedligeholdelse af datidens store fæstningsværker.

Hvorledes man greb kanalbyggeriet an, vil her blive fortalt ud fra det praktiske synspunkt: Hvilke redskaber og materialer blev der brugt til at grave den 2 km lange kanal i den sandholdige jord, hvem udførte det tunge arbejde, og hvorledes blev de forplejet - og hvor boede de mon - i den dengang så øde egn. Om dette kæmpe arbejde vil aftenens foredragsholder fortælle nærmere på baggrund af sine omfattende studier i bl. a. datidens store fæstningsbyggerier.

Museer

Bymuseet og Krudtværksmuseum

Juni til september
Åbent fra 12⁰⁰ - 16⁰⁰
Mandag lukket

Frederiksværkegnens Historisk Forening Bliv Medlem

Foreningen giver hermed alle, som endnu ikke har tegnet medlemskab, et meget favorabelt tilbud. For kun 50 kr. kan du blive medlem i resten af 2004.

Ring til Vibeke Agnild tlf. 47 72 14 66
eller send en E-Mail til
Christina Ax på fhf@mailme.dk
så får du tilsendt indbetalingskort

Hundested Lokalhistoriske Arkiv

Nørregade 7
Tlf. 47 98 10 10
Åbent ma. 10⁰⁰-12⁰⁰, ons. 16³⁰-17³⁰

Knud Rasmussens Hus

Tlf. 47 93 71 61
1.apr.-31.okt. 11⁰⁰-16⁰⁰
Mandag lukket.

Frederiksværk Brandmuseum

Lørdag kl. 11-13
- eller efter aftale

ISSN:1604-0678
Titel: Prøven